Азәрбајҹан Республикасы Тәһсил Назирлији
Бакы Дөвләт Университети

Түркoлокија кафедрасы

Түркoлокијанын мүасир проблемләри

курсунун

ПРОГРАМЫ

БАКЫ - 2001

Азәрбајҹан Республикасы Тәһсил Назирлији
Бакы Дөвләт Университети

Түрколокија кафедрасы

Түркoлокијанын мүасир проблемләри

курсунун

ПРОГРАМЫ

(Түркoлокија ихтисасы үзрә макистратура тәһсили пилләси үчүн)

БДУ түркoлокија кафедрасынын 20 декабр 2000-чи ил тарихли ичласынын гәрары илә нәшр едилир.

БАКЫ - 2001

Тәртиб едәни: професcор Н.Г.Чәфәров

Редактору: професcор Е.И.Әзизов

© *Бакы Университети нәшријјаты, 2001*

Јығылмаға верилмишдир: 04.01.2001-чи ил
Чапа имзаланмышдыр: 05.01.2001-чи ил
Физики чап вәрәги 0,5 ч.в. Нәшр чап вәрәги 0,6.

Бакы Университети нәшријјаты,
Бакы - 370148. З.Хәлилов күчәси, 23.
БДУ Нәшријјатынын мәтбәәси

БИР НЕЧӘ СӨЗ

"Түркoлокијанын мүасир проблемләри" фәнни түркoлокија ихтисасы үзрә макистратурада тәдрис олунан әсас фәнләрдән биридир. Фәннин мәгсәди, адындан да көрүндүјү кими, макистрант - түркологлары түркoлокија елминин мүасир проблемләри, һәмин проблемләрин мәзмуну, маһијјәти илә әтрафлы таныш етмәкдән ибарәтдир.

Али тәһсилин макистратура мәрһәләсиндә тәдрис планында бу фәнн (үмуми шәкилдә "елмин мүасир проблемләри" адланыр) үчүн 36 саат ајрылмышдыр. Тәчрүбә көстәрир ки, бунун 24 саатыны мүһазирәјә, 12 саатыны исә семинара вермәк мәсләһәтдир.

Шүбһәсиз, һәр бир елмин проблемләринин һәчми һәмин елмлә мәшғул олан мүтәхәссисин (еләчә дә бу саһәдә програм, јахуд дәрслик тәртиб едәнин) марағына ујғун олараг артыб-азала, бу вә ја дикәр шәкилдә, кејфијјәтдә тәгдим олуна биләр. Лакин һәмин проблемләрин үмуми мәнзәрәси һәр һансы тәдгигатчы-мүәллимин субјектив мөвгејиндән јох, бүтөвлүкдә елмин, ичтимаи-интеллектуал тәфәккүрүн инкишаф сәвијјәсиндән, сосиал практиканын тәләбләриндән вә с. асылыдыр.

"Түркoлокијанын мүасир проблемләри" курсунун програмы бир нечә иллик тәдрис тәчрүбәси әсасында илк дәфәдир ки, тәртиб едилир. Она көрә дә бурада чатышмајан чәһәтләрин, јахуд гүсурларын олмасы тамамилә тәбиидир. Вә биз әминик ки, мүтәхәссисләр һәмин програмын тәкмилләшмәси үчүн өз тәклифләрини тәртибчидән әсиркәмәјәчәкләр.

КИРИШ

Түрколокија елми мүасир мәрһәләдә: хүсуси түркологија, үмуми түркологија.

Әсас проблемләрин үмуми мәнзәрәси. Һәмин проблемләрин тәснифи тәчрүбәси: елмин инкишафы илә мејдана чыхан проблемләр, сосиал практиканын тәләби илә мејдана чыхан проблемләр. Мөвчуд проблемләрин актуаллыг сәвијјәси, мүзакирә мигјасы, јахуд аудиторијасы һаггында.

Түрк халгларынын (вә дилләринин) мәншәји проблеми

Етнокенезлә глоттокенезин диалектикасы.

Проблемин тарихи: Ф.И.Табберт-Страленберг, В.В.Радлов, Н.Ф.Катонов, В.Котвич, М.Рәсәнен... Проблемин мүасир мәнзәрәси.

Алтај нәзәријјәси: леһинә вә әлејһинә. Алтајшүнаслығын актуал проблемләри.

Гәдим (үмум-) түрк дилинин реконструксијасы. Тарихи-мүгајисәли методун имканлары. Гәдим (үмум-) түрк дилинин (вә әсасынын) мүасир түрк дилләринә (вә халгларына) тарихи диференсиасијасынын кедиши һаггында.

Түрк дилләри тарихинин дөврләшдирилмәси проблеми

Дөврләшдирмәнин ме'јары, принсипләри.

"Пратүрк", "прототүрк" анлајышлары һаггында. "Аморф"лугдан илтисагилијә нәзәријјәси. Түрк илтисаги гурулушунун тәкамүлү.

Алтај дөврү, һун дөврү, гәдим түрк дөврү, орта түрк дөврү, јени түрк дөврү.

Түрк дилләри тарихинин дөврләшдирмәләринин әсас гүсурлары, даһа уғурлу дөврләшдирмә имканларынын мөвчудлуғу.

Гәдим түрк дили (е.ә. I минилликин орталарындан ерамызын I минилликинин сону II минилликинин әввәлләринә гәдәр). Орта әсрләр түрк дили, јахуд түрки (I минилликин сону II минилликин әввәлләриндә II минилликин орталарына гәдәр). Мүстәгил түрк дилләринин тәшәккүлү (орта әсрләрин сону јени дөврүн әввәлләри). Мүасир түрк дилләри.

Түрк дилләринин диференсиасијасы проблеми

Түрк тајфа дилләринин (диалектләринин) формалашмасы. Тајфа дилләриндән халг дилләринә кечид. Түрк "милли дилләри" мәсәләси.

Түрк дилләринин диференсиасијасынын етнокултуроложи, ичтимаи-сијаси, чоғрафи (етнолингвистик әлагәләр дә дахил олмагла) вә с. сәбәбләри.

Орта әсрләр түрк әдәби (јазы) дилинин (түркинин) тәкамүлү, рекионаллашмасы: Шәрг (Түркүстан) түркиси, Шимал-Гәрб (гыпчаг) түркиси вә Чәнуб-Гәрб (оғуз) түркиси. Түркидән мүасир түрк әдәби (јазы) дилләринә кечид. Мүасир түрк әбәди (јазы) дилләринин формалашмасында үмумхалг дилләринин (рекионал диалектләринин тәмәркүзләшмәсинин) ролу мәсәләси.

Мүасир түрк дилләри: диференсиасија вә интеграсија.

Түрк дилләринин тәснифи проблеми

Проблемин тарихи: М.Кашгари, Н.Н.Березин, В.В.Радлов, Н.Ф.Катанов, Ф.J.Корш, А.Н.Самојлович, С.J.Малов, К.Г.Менкес, Т.Бангуоғлу, Т.Тәкин, Н.А.Баскаков, К.Дорфер вә б.

Тәснифин әсас принсипләри: фонетик, тиположи (морфоложи), тарихи, чоғрафи, комплексив вә с.

Түрк дилләри тәснифләринин уғурлары. Түрк дилләри тәснифләринин әсас гүсурлары: бир сыра түрк дилләринин (мәсәлән, чуваш, јагут-саки вә с.) тәснифдән адәтән кәнарда галмасы, булгар дилләри пробле-

ми, етнокенезлә глоттокенез арасындакы мүнасибәтин позулмасы вә с.

Дил гуручулуғу проблемләри

XIX әсрин сону, XX әсрин әвввәлләриндә түрколокиjада дил гуручулуғунун елми-културоложи, ичтимаи-сиjаси проблем олараг меjдана чыхмасы.

I Түрколожи гурултаjын (1926) бу саһәдә көстәришләри.

Муасир мәрһәләдә дил гуручулуғу: әсас проблемләр, мүһүм мөвгеләр... Кирилл әлифбасындан беjнәлхалг әлифбаjа (латын әлифбасына) кечид һәрәкаты - онун мәзмуну, маһиjjәти вә нәтичәләри. Орфографиjа - орфоепиjа, терминолокиjа мәсәләләри. Түркoлокиjада дил гуручулуғу проблемләринин координасиjасы мәсәләләри. Уғурлар, гүсурлар, тәклифләр.

Түркиjә Чүмһуриjjәтиндә дөвләт дил мәсәләләри. Мүстәгиллик әлдә етмиш түрк республикаларында дөвләт дили проблемләри. Jарыммүстәгил түрк республика, вилаjәт вә маһалларында дил просесләри.

Түрк республикаларында дөвләт дилләринин инкишафы илә бағлы проблемләрин һәлли jоллары.

Үмумтүрк әдәби ортаг үнсиjjәт дили проблеми

Түрк халгларынын сиjаси-мә'нәви мүстәгиллик һәрәкатынын, гаршылыглы әлагә, үнсиjjәт еһтиjачынын нәтичәси кими үмумтүрк әдәби (ортаг үнсиjjәт) дили проблеминин тарихи, 1980-чи илләрин сону, 1990-чы илләрин әввәлләриндән е'тибарән һәмин проблемин актуаллашмасы, мухтәлиф сәвиjjәли түрколожи гурултаj, симпозиум вә мүшавирәләрдә мүзакирәси.

Түрк халглары үчүн мүштәрәк әдәби дил "jаратмаг"ын jоллары: 1) Инкишаф етмиш түрк әдәби дилләриндән биринин үмумтүрк әдәби дили олараг көтүрүлмәси; 2) Инкишаф етмиш түрк әдәби дилләриндән биринин дикәр түрк әдәби дилләринин материалы илә зәнкинләшдириләрәк үмумтүрк әдәби дилинә чеврилмәси; 3) Мухтәлиф түрк дилләринин материаллары әсасында үмумтүрк әдәби дили jарадылмасы.

ӘДӘБИJJАТ

1) Бартольд В.В. Сочинения. Т. I-IX. М., 1963-1977.

2) Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. М., 1969.

3) Богородицкий В.А. Введение в татарское языкознание в связи с другими тюркскими языками. М., 1953.

4) Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Тбилиси, т. I-II, 1984.

5) Гумильев Л.Н. Древние тюрки. М., 1967.

6) Дилағар А. Түрк дилине кенел бир бакыш. Анкара, 1964.

7) Зеjналов Ф. Түркoлокиjанын әсаслары. Б., 1981.

8) Кононов А.Н. История изучения тюркских языков в России. Л., 1972.

9) Котвич В. Исследования по алтайским языкам. М., 1962.

10) Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. М-Л., 1951.

11) Марр Н.Я. Избранные работы. М.- Л., т. I-V.

12) Menges K. The turkic languages and reorles. An intoduction to Turkic Studies. Wiesraden, 1968.

13) Мещанинов И.И. Проблемы развития языка. Л., 1975.

14) Мамедов А.М. Тюркские согласные: анлаут и комбинаторика. Б., 1985.

15) Новое в зарубежной лингвистике, вып. XIX. М., 1987.

16) Панфилов В.З. Философские проблемы языкознания. М., 1977.

17) Рамстедт Г.И. Введение в алтайское языкознание. М., 1957.

18) Севортян Э.В. Этимологический словарь тюркских языков. М., 1974.

19) Серебренников Б.А., Гаджиева Н.З. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Б., 1979.

20) Урбятова Е.И. Общие сведения о тюркских языках. М. -Л., 1959.

21) Чафероглу А. Түрк дили тариhи. Истанбул, 1984.

22) Чәфәров Н. Түрк дүнјасы: хаос вә космос. Б., 1997.

23) Языки народов СССР. Т.II. Тюркские языки. М., 1966.